

NEMZETI LÉGÜRES TÉRBEN

MÁR VOLT ALKALMAM RÁMUTATNI¹ a Magyar Szemle hasábjain, hogy milyen elhanyagolt helyzetben vannak Magyarországon a szülőföldi és honismereti kutatások és hogy a megszálló hatalmak nálunk sokszorta inkább felismervén az ilyen kutatásoknak nagy nemzetpolitikai értékét, minő erőfeszítéseket tesznek a megszállott magyar területek tudományos kisajátítására. Sajnos, magyar nemzetpolitikai szempontból azok a veszélyek, amelyek ezzel reánk nézve bekövetkeznek, nem zárulnak le azzal, hogy a külföld tudományos világa Erdélyt és a Felvidéket oláhnak és csehnek fogja megismerni és hogy az oláhok és a csehek hazatudatossága a következő nemzedékben már az erdélyi és a felvidéki magyar földből is fog táplálkozni, hanem további következményei is lesznek, amelyeket röviden úgy foglalhatunk össze, hogy a következő magyar nemzedék hazatudatából a megszállott területek tökéletesen ki fognak esni és láthatárukat egy trianoni horizont fogja lezárni, s azokon a határokon túli magyar tájak, amelyeket a ma élő magyar nemzedék még nem tud Oláhországnak vagy Csehországnak érezni, számukra magyar szempontból már egészen légüres területekké válnak. És ez a veszély szinte elháríthatatlannak látszik. Sokkal fenyegetőbb ez a nemzet jövője szempontjából, mint a megszállásnak az az oldala, hogy a külföld ezeket a magyarságtól elrabolt tájakat nem magyarnak fogja megismerni. Ez bizonyos értelemben külpolitikai veszély. De hogy a következő magyar nemzedéknek, a trianoni vonalakon kívüli és belülinek egyaránt, tudatában nem mint magyar földet fogja elhelyezni Erdélyt és a Felvidéket, ez belső, nemzetpolitikai szempontból is tragikus lehet a magyarságra.

Gondolkodó szakemberek szemét nem kerülhette el az a félreismerhetetlen jelenség, hogy valami általános nagy elszakadási folyamat megy végbe a magyar föld és a magyar nemzet között, hogy valamilyen módon a hazatudatosságnak nálunk még igazában el sem mélyült gondolata egyrészt társadalmi, másrészt történelmi jelenségek következtében szinte halálos sebet kapott. Társadalmi oldalról e „hazátlanodási“ folyamat a háború előtti liberális társadalmi fejlődés eredménye volt: a marxista gondolatot itatott munkásságnak magyarokból, a magyar földet túró elődök fiaiból „hazátlan bitangokká“ való tudatos átmázolása egyrészt, másrészt a hazai földnek magyar kezekből idegen

¹ Magyar föld és népismeret. 1934. július.

kezekbe való nagymértékű kicsúsítása és ettől függetlenül is a földteleneknek, nincsteleneknek felszaporodása. Hozzájárul még mindezekhez a gyors városiasodási folyamat, a városi középosztálynak túlnyomóig még paraszt vagy birtokos, de mindenesetre a földdel együttélő elődök immár földtelen fiaiból való kialakulása. A nemzet tagjainak mind kevesebb hányada érezett már közösséget a magyar földdel. A földtulajdon egyedül kétségtelenül nem jelenti még a tulajdonos hazatudatosságát is, de kétségtelen, hogy a magyar földtől való ilyen tömeges elválás az egész nemzet hazatudatosságának meglazítására alkalmas volt. A földjén még megmaradt háború előtti parasztosztályban megint aligha élt a földéhségen kívül még valami magasabb hazatudatosság, hiszen szűk horizontja tökéletesen lezáródott darabka földje határmesgyéjénél.

Hazatudatosságról Magyarországon a háború előtt aligha lehetett beszélni. Hazatudatosság helyett valami, még el nem homályosuk nosztalgia a magyar föld után, ott élt a magyar földről felvárosiasodott középosztály lelkében, de a második generációban ezt már többnyire csak az iskolák által beléjük nevelt, lírai, „hazafiság“ pótolta, a „harmadik nemzedéknek ez a többnyire hazug nemzetiszínű frázisokból összeszótt, ködös, homályos, tartalmatlan, többnyire csak március idusán, akkor is csak ünnepi ebédek szónoklataival felszított, és az „éljen Kossuth Lajos“-on túl nem igen érő lírai ellágyulása. És az ilyen „hazafiság“ aligha emelkedhetett fel a Széchenyi hazatudatosságáig, a Széchenyi gondolatvilágában legtisztábban szintetizálódott hazai- és nemzettudatosságig.

A hazátlanodási folyamat a háború előtt csak lassú, bár állandó folyamat volt, de Trianon eruptív erővel dobott a légüres térbe magyar milliőkat. Kivetette hazájukból a menekültek százezreit; és talán mégis a magyar társadalomnak éppen ezek a hazátlan földönfutók ma az egyedüli rétegei, amelyben nem „hazaszeretet“ lobog, hanem valóban hazatudatosság él; majdnem csak egyedül a menekültek tudják, hogy nemzeti föld, azaz haza nélkül nincsen sem életterük, sem kultúrterük.

De Trianon elvette hazájukat a rajta kívül rekedtektől s főleg a kívül rekedtek következő nemzedékétől is. Trianon elvette az egész magyar földre vonatkozó hazatudatosságot a rajta belül maradtak új nemzedékétől. És ez az utóbbi látszik a legkatasztrofálisabbnak. A kívül rekedtek és következő generációjuk legalább mint negatívumot kénytelen érezni a nemzeti terület hiányát, de a belül maradiakat követő nemzedék számára a nemzeti tér hovatovább csupán csak a trianoni vonalon belül maradt terület lesz, és hiányát sem fogja érezni a gyászos vonalon túli térnek, vagy legalább is légüres térré kell annak válnia számára előbb-utóbb.

A csonka ország harmadik generációja számára a maradék föld is a maga életjelenségeivel, mint nemzeti létter, szinte a Holdban van. Nem ismeri természeti viszonyait, nem érti meg népének életegységeit, a falut, nem látja benne a nemzet tápláló terét és nem látja azt a környezetet, amelyből a magyar művelődésnek táplálkoznia kell. Az újabb nemzedéknek, a fiatalságnak gondolatvilága mintha javulást mutatna ebben a tekintetben is. Kétségtelen pl., hogy a fiatalabb turista-

nemzedék már nem tisztán egészségi vagy romantikus célokból járja gyalog az országot, hanem magasabb célkitűzései is megszületőben vannak a magyar turisztikának, amely már nemcsak az erdőt, az ember nélküli teret keresi, hanem elmerészkedik a magyar síkságokig és a magyar faluba is. Legtöbbet haladt ezen a téren a magyar cserkészmozgalom, amely céltudatosan viszi a negyedik nemzedéket a magyar föld minden tájára, s táborozásai, de főleg az öregcserkészzet mozgó-táborozásai alkalmával valóságos honismereti tanulmányokat végeztet vele, sőt legújabbán a falusi regölés és a most meginduló szociográfiai tanulmányok keretében megismerteti tagjaival a magyar tájból kinőtt életegységeket, a falut minden vonatkozásban. Hasonló, bár inkább világnézeti célkitűzésekkel aláfestve indult a Sarlósok rövid életű mozgalma a Felvidéken, amit immár felváltott egy egészségesebb célkitűzés a felvidéki magyar főiskolások 1934 februárjában megtartott ankétjén a szociográfiai tanulmányok terén. Erdélyben ugyanaz az egészségesebb haza- és nemzetszemlélet vezeti a ref., kat. és unitárius ifjúságnak, 1930 óta pedig az „Erdélyi Fialok“ ország-megismerő és megismertető mozgalmát is.

A csonka ország ifjúságának legnagyobb, a cserkészeten kívül álló része azonban éppen olyan légüres, bár nemzetiszínűnek látott térben mozog, mint az elmúlófélben lévő harmadik generáció. Szomorúak és kétségbeejtők azok a „táborozások“, amelyek idegen mintára itt-ott, cgy-egy füstös, boros ívóhelyiségben „víg pohár“ és „szomorú pohár“ mellett tartanak, de amelyeken egy pillanatra a lámpákat kioltva „Trianonra gondolnak“, hogy azután zajos muzsika ütemeire tovább folyják a „víg pohár“. Hogy azonban mi történik azon a vonalon túl, amelyre előbb gondolniok kellett s hogy mi van azon belül a nemzet életterében, azzal édeskevesén törődnek. Ez az ifjúság az életben légüres térbe kerül és alig juthat el odáig, hogy a magyar életteret a csonka ország határain kívül és belül étellel teljesnek, valóságnak, reálisnak lássa, amelynek adottságaival számolni tud majd.

A nemzeti légüres tér pedig épül kívül és belül egyaránt. Hogy bent ki ne épüljön, azon módja van segíteni a magyar kultúrpolitikának és segítenie kell is. De hogy a trianoni határon kívüli légüres tér ki ne épüljön a következő nemzedék előtt, azon segíteni aligha lehet, csupán csak számolnia kell vele a nemzetpolitikának.

Egy nemzetnek a maga környezetét mindig a maga egészében, minden életjelenségével, vagy hogy egy most divatos kifejezéssel éljünk, a maga totalitásában kell szemlélnie. A maga egészében, értve egyrészt azt, hogy minden életfolyamatával, másrészt hogy csorbítatlan térbeliségében. Erre pedig a régi generáció sem volt képes, mert nem nevelték reá, hogy életfolyamatokat tudjon szemlélni, az új nemzedék pedig mielőbb elveszíti szemhatárából a nemzet életterének egészét, a csorbítatlan magyar földet és beleszorul a trianoni vonalon belüli térbe. Országterületet lát nemzeti terület, haza helyett.

Egy embertömeget az tesz nemzetté, hogy egy téregységen, a haza földjén, belül élő emberi közösség tagjának érzi magát túlnyomó többsége. Ezt a földet nemcsak egyéni, hanem a közösség szempontjából is értékeli, azaz a nemzet életterének és művelődési terének tekinti.

De ezt a földet nemcsak értékeli, hanem annak egy kisebb részéhez bizonyos átélések, egyéni élmények sorai is hozzáfűzik, ahhoz bizonyos érzelmi mozzanatokkal is odaköti magát. Az egyének tömegének ebből a hazaföld értékeléséből és a szülőföldhöz fűződő élményekből fakadó érzelmi mozzanatokból integrálódik az egész nemzet hazatudatossága és hazaszeretete. Az a generáció, amely még az egész magyar földről gyűjtötte egyéni élményeit és a Kárpátokon belüli egész területet tudta úgyahogy értékelni mint a nemzet életterét, még ezt a politikailag bár megcsorbított területet fogja a csorbítatlan haza területének tartani. A trianoni generáció, amely ebben a csonka létterben született és nőtt fel, itt gyűjtötte egyéni élményeit, amelyeket nem köt a közvetlen megismerés a csonka határokon túli területekhez, ebben a csonka térben fog gondolkozni, érzelmi momentumai ehhez fűzik majd. Sőt értelmileg is beleszorul a trianoni térbe, mert hiába az iskola minden tanítása, ha az élet azt tanítja neki, hogy ebből a csonka földből is meg kell élnie a nemzetnek, ezt ismeri és lassan elismeri a nemzet életterének is, a nemzet fogalma is leegyszerűsödve előtte a csonkaország magyarságára. Sőt az élet fogalma is más tartalommal jelentkezik majd ennek a trianoni generációnak lelkében, hiszen az élet ma túlnyomórészt a pusztán létminimumon, vagy azon alól való vegetálássá süllyedt előtte. A megcsontult életfogalom majd jól belefér nála a megcsontult haza fogalmába és a nemzeti kultúra tere is összezugszorodik a trianoni határon belülre, hiszen a kultúra fogalma is leegyszerűsödik lelkében, még a kultúrából hovatovább mindinkább kieső középosztály gyermekei lelkében is.

Így lopakodik be a trianoni térben való gondolkozás az új generációba. És ez ellen alig van segítség. Hogy milyen nemzeti veszedelmeket rejt ez magában, azt nem kell vázolni. A háború előtti generáció előtt a horizontot lezárta a történelmi magyar határ. Az „extra Hungáriam non est vita“ elve közömbössé tette előtte, hogy mi történik a nemzet, a haza környezetében. Külpolitikai látókörünket kétségtelesen nemcsak az Ausztriával való közösség zárta le, hanem még inkább az a szellemi szegénység, amely nem látta meg, hogy minden nemzet élettere nemcsak önmaga belső erőiből táplálkozik, hanem szigorúan függvénye legközelebbi környezete életfolyamatainak, de egyúttal mindig ezen életter egyéni vonásainak mértéke szerint esetleg igen távoli téregységek kölcsönhatásainak is.

Ez a gondolkozás most sokkal szűkebb térben ismétlődik meg azzal a tragikus körülménnyel súlyosbítva, hogy a közvetlen környezet visszajában, az érem másik oldalán most egy-egy megnövekedett ellenséges életteret jelent számunkra, amelyekben a nemzet testének levágott csonkjai vérzenek el, hogy a nemzet hazájának kétharmadrésze esik most ki az új nemzedék közvetlen élményeiből és értékeléséből, amelyen a magyar nemzet tagjainak egyharmadrésze élt eddig. Az állam a legnagyobb életszintézis, amelyet azonban környezetének levegője vesz körül. E környezet levegője átszűrődik a politikai határokon és életfeltétele az állam életfolyamatainak is. Ennek a környezetnek levegőjét ismerni kell, tanítja a politikai földrajz, mert belőle mérgező gázokat is hozhat a vihar az állam fölé, és a határokon túl

légüres teret látunk, ebbe a légüres térbe nem a környezet, hanem magunk fulladhatunk bele.

A térben való gondolkodás a nemzetek életének előfeltétele. Az angol világbirodalom fiai az egész föld terében gondolkoznak és ezt az életteret közvetlenül is ismerik. Nekünk Trianon után inkább mint valaha meg kellene növelnünk azt a teret, amelyben a nemzet gondolkodik, és ehelyett összeszorul az egy következő nemzedék számára a csonkaország határai közé.

Az a generáció, amely még látta Magyarországot csorbítatlanságában, rövidesen a múlté lesz. Kihalnak, akiket még személyes élmény fűz Erdélyhez, Felvidékhez, akiknek még ott lévő személyi, rokoni vagy gazdasági kapcsolataik miatt még mindig érdekük azokkal az összeköttetés fenntartása. Rövidesen az iskola sem tudja azt a feladatát teljesíteni, hogy a nemzeti műveltségnek ilyen elemeit, az egész magyar földdel való közvetlen kapcsolat átéléseit, átadhassa az új magyar nemzedéknek. Ez a feladat a magyar földrajzi oktatásra hárulna. Ma még nem jelentkezik ezen a téren olyan pusztító bajok, mint majd később, mert ma még élnek olyan magyar tanárok, akik a közvetlen megismerés elevenségével tudják pótolni a tanulók közvetlen szemléletének hiányait. De egy nemzedék múltán csupa olyan tanár tanít majd a magyar iskolákban, akiknek Erdély, Felvidék éppen oly ismeretlen föld, mint Kamcsatka. Kihal az a szülői generáció is, amely ma még tud szólni a fiatalabbaknak a magyar haza egészéről. Az egyéni élmények hiánya lassan egy egész nemzedék élmény-hiányává lesz, a hazatudatosság a csonka országra korlátozódik, a hazaszeretet a csonka nemzet tagjaiban nem terjed túl az új határokon. Ebben a pillanatban vész el a magyarságra a magyar föld egésze, mint haza, és a történelmi magyar haza helyét elfoglalja a csonka föld, mint trianoni haza.

De a határon túl is új generáció fog felnőni. Ennek számára a szülőtáj már nem lesz magyar táj, mert nem látatják meg benne iskola és kultúra a magyar történelmi események színhelyét, a magyar művelődés szülőföldjét, a magyar etnikum, magyar néprajzi jelenségek színterét. A cseh és oláh nemzeti nagyságok szobrai, emlékei, múzeumai, úgy mutatják be azt a földet, hogy az a cseh vagy oláh történelem, kultúra termőföldje. Hiába nem változott annak az erdélyi vagy tátrai tájnak természeti képe egy vonást sem, ha az emberi élet megváltozott rajta, az idegen emberi környezetben nevelt új nemzedék cseh vagy oláh levegőt fog szívni rajta.

Ennek a logikusan bekövetkező életfolyamatnak következményei is előreláthatók: a trianoni határokon belüli új generáció már nem a Kárpátokon belüli magyar föld életközössége tagjának fogja magát érezni s kötelességeit is csak a trianoni életközösséggel szemben állítja fel; de éppen úgy a határon kívüli, nyelvében talán még magyarnak maradt új magyar sarjadék kötelességei is lezárulnak az erdélyi, felvidéki határokon.

Máris szomorú jelenségek mutatkoznak, hogy a trianoni határokon túli terület légüres térré kezd válni a legfiatalabb magyarok előtt. Sokszor tapasztalható, hogy a földrajztanári pályára készülő ifjúság közt már csak a legritkább esetekben akad olyan, aki látta volna a Felvidéket,

átlépte volna a trianoni határt vagy szívott volna Erdély levegőjéből. Mit várhat a nemzet ezeknek még oly lelkiismeretes tanításától is a közvetlen élmények, közvetlen szemlélet híján?

Ha ez a tragikus „hazátlanodási“ folyamat teljesen nem állítható is meg, de megfelelő eszközökkel mégis lassítható volna. És ezeket az eszközöket minél sürgősebben fel kellene ismernie nemzetpolitikánknak. Erre kétféle eszköz állhat rendelkezésünkre: elősegíteni a közvetlen szemléletet, az egyéni átéléseket, elsősorban a jövőendő földrajztanári generációban, másrészt megtalálni a közvetett szemlélet útjait a tanulóifjúság számára.

Mai gazdasági esleetségünkben mindkét út nehezen járható. De talán mégsem egészen lehetetlen elősegíteni, hogy a tanári pályákra készülőknek figyelmét rátereljük a megszállt területekre. Ha nagyobb anyagi segítséget nem is lehetne most nekik juttatni ilyen tanulmányutakra, de legalább a határig szóló utazási kedvezményekkel és utaik megszervezésével, útiprogrammok kidolgozásával lehetővé kellene tenni számukra ilyen utakat. A helyzet már nem olyan rossz, hogy az ilyen utakat a szomszédok egészen lehetetlenné tegyék. Ilyen kulturális érintkezések ellen már mind kevesebb nehézségeket támasztanak. Tudunk már olyan csoportos diák-tanulmányutakról, amelyeket román főiskolások tettek nálunk. Nagyobb mértékben kellene kihasználni azokat a lehetőségeket is, amelyeket a cserkészletben szervezett tanulóifjúság számára az utódállamok nem tagadhattak és nem is tagadnak már meg. Magyar cserkészek újabban évente járnak erdélyi földön. Nagyon természetes, hogy ezekből a tanulmányutakból gondosan ki kell zárni minden politikai mozzanatot, nehogy tapintatlanságok és ügyetlenségek lezárják azok elől a lehetőségeket. Még cseh megszállt területeken is megfordulhattak már magyar cserkészcsapatok.

A közvetlen szemlélet útjai mégis sokkal szűkebbek, mint a közvetett utak. Tisztán anyagi kérdés, hogy a megszállt területekre vonatkozó ismereteket terjeszteni tudjuk-e. Elsősorban erre alkalmas gyűjtemények megszervezésével lehetne igen sokat tennünk. Egy magyar tájmúzeum szervezése régen kitermelt gondolata már azoknak, akik nálunk a honismeret érdekében dolgoznak. A mai magyar múzeumok egyike sem alkalmas e gondolat szolgálatára. Múzeumaink rendkívül nagy bőségben rendelkeznek a megszállt területek művészetének, történelmének, kultúrájának emlékeivel, bizonyítékaival. De ezek a gyűjtemények csupán csak egy szempontot szolgálnak, történelmi, vagy művészeti, stb. nézőpontból elégítik ki a célt. Mintegy analízisei a magyar életnek. De egyetlen olyan gyűjteményünk sincsen, amely a térbeliség szempontjából, a tájban együtt létező természeti, emberi, gazdasági, néprajzi, történelmi jelenségeket együtt csoportosítaná, mintegy szintetizálva a táj lényegét. Még leginkább megközelíti ezt a célkitűzésünket a mezőgazdasági és a néprajzi múzeum, amelyek mégis bizonyos környezetben mutatnak be jelenségeket. Magyar tájmúzeumra volna szükségünk, amely egy-egy tátrai, gömöri, székelyföldi, bácskai, stb. csoportosításban adná együtt az illető magyar táj természeti tárgyait, emberi életének néprajzi jelenségeitől egészen művészeti életéig,

gazdasági életjelenségem át egészen a népköltési gyűjteményekig és népzenei gyűjtésekig, valamint az illető tájra vonatkozó irodalmi gyűjteményekig mindazt, ami a táj lényegéhez, lelkéhez hozzátartozik és arra jellemző. Ilyen gyűjteményes kiállítás eszméje az 1933. évi gödöllői Jamboree alkalmával merült fel utoljára pozitív formában, de anyagiak híján akkor sem lehetett megvalósítani.

Egy ilyen magyar tájmúzeum nem volna újság. A német iskolákban sok helyen vannak ilyen szintetikus gyűjtemények kizárólag oktatási célokra. Egy ilyen magyar tájmúzeumnak a megszállott területek élete szemléltetése, a hazatudatosság oktatása volna mindenekfelett fontos célja. Jóllehet, még a legtokéletesebb ilyenemű gyűjtemény sem szolgáltatná azt az eredményt, amit az a helyi élményeket nyújtó közvetlen élet, hiszen a táj lelkiségének megérzését csak ember és táj huzamosabb együttélése szülheti meg, egy gyűjtemény pedig csak tárgyszemlélet, fizikai szemléletet nyújthat; mégis sokat segíthetne a rohamosan közeledő elhazátlanodás ellen.

E minden valószínűség szerint aligha megvalósuló tájmúzeum hiányában is volnának még eszközeink a célnak legalább megközelítésére. Ilyen volna az is, ha legalább középiskoláinkat és magasabb iskoláinkat kellően felszerelhetnénk a megszállt területek tájrajzára, gazdasági földrajzára vonatkozó diapozitív gyűjteményekkel. Középiskolai tanárságunk annál erősebben fogja érezni ennek hiányát, minél inkább reászorul maga is a közvetlen élmények híján a közvetett tanítási eszközökre. Az iskolai kötelező filmoktatásnak rendelkezésére kellene bocsátani megfelelő erdélyi, felvidéki, stb. felvételeket.

Egy kétségtelen: nem lehet engedni, hogy az új nemzedék a megszállt területekre csupán csak néhány lírai frázison át gondoljon; ma pedig ezen kívül csupán betanulni való ismereteket, alapjában véve még a leglelkesebb tanártól is csak holt ismereteket kap. Ha valami újabb lépés nem történik ezen a téren, úgy a honfíui frázisokkal és a trianoni búval nemzeti színre festett kárpáti medencébe születik bele a jövő nemzet, de ez csak nemzeti légtüres tér lesz számára és nem élményekből és realitásokból felépített nemzeti élettár.

FODOR FERENC